

Analýza formálního a neformálního vzdělávání poskytovaného odbornými školami a potřeby trhu práce v Rakousku a v České republice

Publikace vznikla v rámci projektu EdTRANS – Transition from School to Work.

Projekt získal podporu Evropského fondu pro regionální rozvoj (EFRR/EFRE) v programu „Evropská územní spolupráce (EÚS/ETZ) Rakousko – Česká republika 2007-2013“.

EUROPEAN UNION
European Regional
Development Fund

EUROPEAN TERRITORIAL CO-OPERATION
AUSTRIA-CZECH REPUBLIC 2007-2013
Gemeinsam mehr erreichen. Společně dosáhneme více.

Tato publikace je k dostání v německém jazyce!
Diese Publikation ist auch in deutscher Sprache erhältlich.

IMPRESSUM

Obsah, texty a grafická úprava (německá předloha):
Paul Lazarsfeld Gesellschaft für Sozialforschung (PLG)
Maria Theresienstraße 9/5a, 1090 Wien

Překlad do češtiny:
Eva Tomrlová - České Budějovice
Lenka Drugová - Praha

Tisk:
Viacdruck, 1090 Wien

Vídeň, listopad 2014

Chyby v překladu vyhrazeny!

OBSAH

1. Úvod	2
2. Formální a neformální vzdělávání poskytované odbornými školami v Rakousku a v České republice.....	4
2.1 Odborné vzdělávání a profesní příprava v Rakousku	4
2.2 Odborné vzdělávání a profesní příprava v České republice.....	6
2.3 Výsledky rozhovorů s odborníky	8
Srovnání duálního systému vzdělávání v Rakousku a vyššího sekundárního vzdělávání v ČR	8
2.4 Učební plány a kompetence	10
Rakousko.....	10
<i>Vyšší odborné učiliště pro ekonomické a hospodářské profese (zaměření na cestovní ruch)</i>	10
<i>Obchodní akademie (zaměření na ekonomii)</i>	12
<i>Vyšší technické učiliště (zaměření na informační technologie)</i>	14
Česká republika	15
<i>Cestovní ruch</i>	16
<i>Ekonomie</i>	17
<i>Informační technologie</i>	17
2.5 Neformální vzdělávání	18
3. Potřeby trhu práce.....	20
3.1 Rakousko.....	20
3.2 Česká republika.....	23
3.3 Výsledky rozhovorů s odborníky	28
Potřeby regionálního trhu práce	28
Očekávaný vývoj na trhu práce	29
4. Shrnutí - porovnání obou zemí	31
5. Seznam partnerů, kteří poskytli svůj odborný názor.....	32

Seznam vyobrazení:

Obr. 1: Vývoj míry zaměstnanosti v Rakousku a ve Vídni v letech 2008-2013	20
Obr. 2: Vývoj míry nezaměstnanosti v Rakousku a ve Vídni v letech 2008-2013	21
Obr. 3: Zaměstnaní v závislé činnosti v Rakousku a ve Vídni (2013)	21
Obr. 4: Volná pracovní místa ve Vídni (změny mezi lety 2012 a 2013)	22
Obr. 5: Vývoj míry zaměstnanosti v ČR a na jižní Moravě v letech 2008-2013.....	23
Obr. 6: Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR a na jižní Moravě v letech 2008-2013	24
Obr. 7: Zaměstnanost v odvětvích hodnocených projektem	24
Obr. 8: Struktura zaměstnanosti u vybraných pracovních odvětví. Porovnání ČR – jižní Morava (2013).....	25
Obr. 9: Volná pracovní místa ve vybraných pracovních odvětvích (2013)	26
Obr. 10: Struktura volných pracovních míst u vybraných pracovních odvětví na jižní Moravě (2013).....	27
Obr. 11: Počet absolventů středních škol v ČR a na jižní Moravě v letech 2011-2013	27

1. Úvod

Tato informační brožura byla zpracována v rámci projektu EdTRANS - Transition from School to Work AT-CZ, který mimo jiné ukládá provedení analýzy formálního a neformálního vzdělávání poskytovaného odbornými školami v Rakousku a v České republice.

Jedním z hlavních témat je zajištění srovnatelnosti odborného vzdělávání a profesní přípravy v jednotlivých zemích evropského pracovního a hospodářského prostoru, které by umožnilo přeshraniční zaměstnávání odborných pracovních sil podle jejich kvalifikace. V souvislosti s tím je také nutné zabývat se otázkou, jakým způsobem má být nakládáno s neformálními kvalifikacemi jako jsou vědomosti a kompetence, které nebyly získány v rámci formálního vzdělávání.

V první části brožury jsou stručně popsány vzdělávací systémy v Rakousku a v České republice a nastíněny vzdělávací programy, které jsou předmětem projektu.

V návaznosti na to byla provedena analýza formálního a neformálního vzdělávání poskytovaného odbornými školami, které projekt zkoumá. Základem této analýzy jsou příslušné učební plány, zpracovaná odborná literatura a studie a rozhovory s odborníky.

Brožura mimoto informuje o potřebách trhu práce v uvedených odvětvích na jedné i druhé straně hranice a o trendech v oblasti zaměstnávání.

Na závěr jsou shrnuty nejdůležitější poznatky, které byly zjištěny na základě porovnání situace v obou zemích.

Partneři projektu, zúčastněné školy a obory hodnocené projektem

Partneři projektu v rámci projektu EdTrans jsou Stadtschulrat für Wien - Europa Büro (*Evropská kancelář školní rady města Vídně*) na rakouské straně a Středisko služeb školám a Zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků Brno na české straně.

Projekt je zaměřen zejména na tyto oblasti: služby/obchod, ekonomie, cestovní ruch a informační technologie (IT).

Projektu se zúčastnily na jedné i druhé straně hranice tyto školy:

Rakousko:

- Schulen des bfi Wien (*Školy Institutu pro podporu odborného vzdělávání, Vídeň*)
- Bundeshandelsakademie und Bundeshandelsschule Wien 10 (BHAK 10) (*Spolková obchodní akademie a Spolková obchodní škola, Vídeň*)
- Höhere Bundeslehranstalt für wirtschaftliche Berufe Wien 10 (HLW 10) (*Spolkové vyšší učiliště pro ekonomické a hospodářské profese, Vídeň*)
- Höhere Technische Bundeslehranstalt Wien 22 – htl Donaustadt (*Spolkové vyšší technické učiliště, Vídeň*)

Česká republika:

- OA Kotlářská: Obchodní akademie, Střední odborná škola knihovnická a Vyšší odborná škola, Brno
- Kotlářská VoŠS Boskovice: Vyšší odborná škola ekonomická a zdravotnická a Střední škola, Boskovice, Hybešova
- Integrovaná střední škola Slavkov u Brna, Tyršova
- SŠ Čichova: Střední škola informatiky, poštovníctví a finančnictví, Brno

Z metodického hlediska byl kladen důraz zejména na zpracování odborné literatury a studií, popř. sestavení statistik týkajících se trhu práce a vzdělávání pro typy škol a studijní obory hodnocené projektem, provedení rozhovorů s odborníky a jejich následná analýza.

Celkem bylo na české straně provedeno formou telefonického dotazování osm rozhovorů s odborníky. Čtyři z dotázaných odborníků jsou ředitelé škol účastnících se projektu, další čtyři odborníci působí v oblastech vzdělávání a ekonomie. Mezi dotázanými osobami na rakouské straně jsou zástupci vedení zúčastněných škol a odborníci z oblasti vzdělávání, svazu zaměstnavatelů, popř. zástupci jednotlivých oborů. Dotazování zde bylo provedeno formou osobních rozhovorů.

Následující kapitola je zaměřena na důležité aspekty rakouského a českého školského systému se zřetelem na učební plány a vzdělávací cíle těch typů škol, které projekt s ohledem na zúčastněné školy hodnotí. Kromě formálních rámcových podmínek a obsahu jsou na základě kvalitativních rozhovorů s odborníky popsány také aspekty neformálních náležitostí vzdělávání.

2. Formální a neformální vzdělávání poskytované odbornými školami v Rakousku a v České republice

2.1 Odborné vzdělávání a profesní příprava v Rakousku

Vedle všeobecného a odborného vzdělávání je na středních a vyšších odborných školách v Rakousku kladen velký důraz také na praktickou výuku. Součástí vzdělávání je práce v dílnách, laboratořích, kuchyních, fiktivních firmách atd. a dále také povinná praxe v ekonomickém sektoru. Největší podíl praktické výuky mají v kurikulu střední odborné školy. Podnikatelské kompetence, kterým je přikládán velký význam ve všech odborných školách, mohou žáci získat v rámci ekonomicky zaměřených projektů, které jsou často součástí závěrečných zkoušek. O důležitosti praktických zkušeností na středních a vyšších odborných školách svědčí také skutečnost, že velké množství předmětů vyučují učitelé s odbornými zkušenostmi z hospodářské praxe (ReferNet Austria 2012¹).

V odborných školách je kladen velký důraz na „vzdělání pro budoucnost“, v závislosti na úrovni dosaženého vzdělání se absolventům nabízí buď přímý nástup do zaměstnání, nebo různé formy vzdělávání a dalšího vzdělávání. Jako zdroj níže uvedených informací o různých typech odborných škol v Rakousku byla použita především informační brožura Spolkového ministerstva pro vzdělání a výzkum (BMBF) (dříve Spolkové ministerstvo pro výuku, umění a kulturu - BMUKK).²

Školy zaměřené na ekonomické a hospodářské profese

Školy zaměřené na ekonomické a hospodářské profese zprostředkovávají žákům znalosti a dovednosti, které je připravují na výkon povolání v oblasti ekonomie a hospodářství, správy, cestovního ruchu a stravování.

Vzdělávání na vyšších odborných učilištích (HLW) trvá 5 let (ISCED³ 4A) a je zakončeno maturitní (*Reifeprüfung*) a diplomovou zkouškou (*Diplomprüfung*). Studium na odborných školách trvá 3 roky a je zakončeno závěrečnou zkouškou (*Abschlussprüfung*).

¹ Tritscher-Archan, Sabine et al. (2012): Berufsbildung in Europa. Länderbericht Österreich. Bericht im Rahmen von ReferNet Austria. Wien. (*Odborné vzdělávání a příprava na povolání v Evropě. Zpráva o Rakousku. Zpráva v rámci ReferNet Austria. Vídeň.*)

² BMUKK (2011), Berufsbildende Schulen in Österreich. Eine Informationsbroschüre der Sektion Berufsbildung (*Berufsbildendes Schulwesen, Erwachsenenbildung und Schulsport*). Wien. (*Odborné školství v Rakousku. Informační brožura odboru pro odborné vzdělávání a přípravu na povolání (odborné školství, vzdělávání dospělých a školní sport). Vídeň.*)

³ Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělání „International Standard Classification of Education“ (ISCED) byla vytvořena organizací UNESCO za účelem klasifikace a deskripce typů škol a školních systémů. Rozlišuje několik úrovní vzdělávání a umožňuje specifikovat vzdělání (nejvyšší dosažené vzdělání) v rámci mezinárodního srovnání.

Kromě všeobecně vzdělávacích předmětů zahrnuje výuka hospodářsko-ekonomické a odborné vyučovací předměty jako např.: podnikové hospodářství a národohospodářství, účetnictví, zpracování textů, aplikovaná vnitropodniková organizace, vedení kuchyně, stolování a stravování. Povinná praxe je určena pouze pro žáky vyššího odborného učiliště a trvá celkem 12 týdnů.

Školy zaměřené na ekonomické a hospodářské profese nabízí rovněž různé formy nástavbového studia, které žákům umožňuje po dokončení odborné školy složení příslušné maturitní (*Reifeprüfung*) a diplomové zkoušky (*Diplomprüfung*).

Kromě toho mohou absolventi složit přijímací zkoušku (*Studienberechtigungsprüfung*), která je opravňuje ke studiu na vysoké škole (pouze pro určitou odbornou oblast), nebo odbornou maturitní zkoušku (*Berufsreifeprüfung*) (bez omezení).

Obchodní akademie (HAK)

Obchodní akademie (ISCED 4A) představuje typ vyšší odborné školy (BHS), jejíž hlavní náplní je zprostředkování vzdělání v obchodní a podnikohospodářské sféře. Studium na tomto typu školy trvá v Rakousku pět let, poté je ukončeno složením maturitní (*Reifeprüfung*) a diplomové zkoušky (*Diplomprüfung*), která absolventy opravňuje k dalšímu studiu na vysoké škole.

Během pětiletého studia se budoucí absolventi připravují na výkon kvalifikovaných povolání ve všech odvětvích ekonomiky, hospodářství a správy. Žáci získají dvojí kvalifikaci, kterou tvoří jednak všeobecné vzdělání a dále odborné vzdělání a příprava na povolání. Mezi hlavní vzdělávací cíle patří získání obchodních kompetencí na vysoce odborné úrovni, znalost cizích jazyků, přičemž je kladen důraz zejména na osvojení jazykových znalostí důležitých pro obchodní a hospodářskou praxi, mezioborové dovednosti a rozvoj osobnosti. Také zde je kladen důraz na úzké propojení odborných kompetencí a klíčových kvalifikací, jako například komunikačních a prezentačních dovedností, schopnosti týmové práce nebo schopnosti řešit konfliktní situace, s praxí.

Vyšší technické učiliště (HTL)

Vyšší technická učiliště (ISCED 4A) jsou typem vyšších odborných škol, jejichž hlavní těžiště spočívá ve výuce technických, průmyslových a uměleckoprůmyslových předmětů.

Mezi typické učební obory patří: technika provozu, stavební technika, technologie zpracování dřeva, elektronika, elektrotechnika, telekomunikační technika, informační technologie, informatika, strojírenství, mechatronika, zemědělská technika, hornictví, chemie, hospodářské inženýrství, textilní technologie a technologie zpracování plastů.

Kromě toho nabízí žákům ucelený systém všeobecně vzdělávacích předmětů, většinou v aplikovaných formách (zaměření na odbornou angličtinu, aplikovanou matematiku atd.).

Mezi hlavní vzdělávací cíle pětiletého vzdělávání patří získání kvalitních odborných a metodických kompetencí, specializovaných znalostí a dovedností nezbytných pro výkon povolání, prohlubování všeobecných, personálních a sociálních kvalifikací a rozvoj podnikatelského a inovativního myšlení a jednání.

Ve všech předmětech je přitom kladen důraz na úzké propojení s praxí a aktuálnost zprostředkovaných informací.

Učňovské (profesní) školy - duální systém učňovského vzdělávání

Ačkoliv se projektu neúčastní žádná učňovská (profesní) škola, je třeba v této souvislosti zmínit také duální systém učňovského vzdělávání, ve kterém jsou vzdělávací úkoly rozděleny na dva subjekty: učňovský závod a učňovskou školu (ISCED 3B).

V současné době existuje více než 220 učebních oborů uznaných zákonem; v důsledku neustálých hospodářských a společenských změn se trendy v učebních oborech však často mění. Pojem duálního systému vzdělávání se používá od roku 1964. Duálním systémem vzdělávání se rozumí oboustranný, popř. doplňující se vztah mezi školním vzděláváním na straně jedné a podnikovým vzděláváním na straně druhé⁴.

Tato forma odborného vzdělávání nemá v českém školství žádný ekvivalent. V souvislosti s prováděním kvalitativních rozhovorů v rámci projektu však byly důkladně zkoumány výhody a nevýhody tohoto duálního systému vzdělávání ve srovnání s odborným vzděláváním a profesní přípravou poskytovanou českými školami (srov. kapitolu 2.3 „Výsledky rozhovorů s odborníky“).

2.2 Odborné vzdělávání a profesní příprava v České republice

Odborné školy mají v České republice dlouholetou tradici a těší se velké oblibě, v neposlední řadě také proto, že jsou spojovány s dobrými vyhlídkami na trhu práce. V posledních letech byly navíc nastartovány mnohé reformy, byla vypracována nová kurikula a byly implementovány nástroje pro zajištění kvality. V roce 2007 vstoupil v platnost zákon, který uznává profesní kompetence bez ohledu na to, jakým způsobem byly získány. První krok k uznání neformálního vzdělávání a informálního učení tak byl učiněn.

K silným stránkám odborného vyššího sekundárního vzdělávání v České republice patří zejména nízký počet žáků, kteří se rozhodnou pro předčasné ukončení studia. Česká republika navíc disponuje jednou z nejlepších databází o vzdělávání a uplatnění absolventů na trhu práce.

České školství má však stále před sebou několik úkolů, které musí vyřešit, zejména v oblasti efektivního vzdělávání odborných pracovních sil. Jedním z nich je zlepšení kvality odborného vzdělávání a profesní přípravy a usilování o podporu spolupráce mezi firmami a školami. V současné době existuje taková forma spolupráce pouze na odborných školách zaměřených na praktické vzdělávání. Dalším problematickým aspektem jsou velké rozdíly v počtu žáků, délce a kvalitě vzdělávání v různých oborech a na jednotlivých školách. Z tohoto důvodu by se školy měly podrobovat pravidelnému hodnocení.

⁴ Arnold, R. (1982). Beruf, Betrieb, betriebliche Bildungsarbeit. Einführung in die Betriebspädagogik. Frankfurt a. M. (*Profese, podnik, podnikové vzdělávání. Úvod do podnikové pedagogiky. Frankfurt n. M.*)

Kromě toho jsou výkony žáků navštěvujících odborné programy nižší než žáků ve všeobecně vzdělávacích a technických programech, kurikula jsou zřídka kdy uzpůsobena potřebám trhu práce v daném regionu a počet podniků, které umožňují žákům profesní přípravu například v rámci praxe, je velmi nízký. OECD proto navrhuje zřízení národního vzdělávacího rámce pro profesní přípravu v podnicích, který by zajišťoval systematické zlepšování kvantity i kvality v této oblasti v odborných i technických programech⁵.

Odborné vzdělávání a profesní přípravu zajišťují v České republice zejména vyšší sekundární (ISCED 3) a terciární (ISCED 5B) systémy vzdělávání (školy, které se účastní projektu, poskytují oba vzdělávací programy).

Vyšší sekundární vzdělávání je upraveno národními učebními plány (Framework Educational Programmes - FEPs), které jsou zaměřeny na výsledky vzdělávání a klíčové kompetence a stanovují pro každou oblast vzdělávací obsahy a cíle.

Přesto mají ředitelé škol - podobně jako v Rakousku - poměrně vysokou míru autonomie. Na základě specifických odborných národních učebních plánů mohou sestavovat vlastní učební plány, které zohledňují potřeby jejich školy (School Educational Programmes - SEPs).

Oblast vyššího sekundárního vzdělávání je dále rozdělena na dva typy odborných studijních programů: tříletý studijní program (ISCED 3C⁶) a čtyřletý studijní program (ISCED 3A). Čtyřleté studijní programy jsou koncipovány spíše jako příprava na vysokoškolské studium, ale připravují žáky také na řemeslnické profese a práci v oblasti služeb na úrovni středního managementu. Tříletý studijní program je zakončen závěrečnou zkouškou (*Abschlussprüfung*) a výučním listem (*Lehrbrief*) a připravuje žáky výlučně na výkon řemeslnických profesí a práci v oblasti služeb. V případě zájmu o následné studium na vysoké škole musí žáci absolvovat dvouleté nástavbové studium (ISCED 4A). Tříletý studijní program ISCED 3C zahrnuje výuku všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů a praktickou část. Podíl těchto tří oblastí na výuce se liší v závislosti na konkrétním oboru, zpravidla však připadá 35 % na všeobecnou vzdělávací, 30 % na odbornou a 35 % na praktickou část.

Čtyřleté vzdělávací programy ISCED-3A jsou zakončeny maturitou (*Matura*). Studium kombinuje všeobecně vzdělávání a odbornou přípravu na povolání. I zde závisí poměr na konkrétním oboru; 45 % zpravidla připadá na všeobecně vzdělávací a 55 % na odborné předměty. Součástí studia je také praktická výuka.

V oblasti terciárního vzdělávání sestavují učební plány příslušné školy samy, musí je však schválit Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které se opět řídí doporučením akreditační komise pro vyšší odborné vzdělávání. V závislosti na oboru je délka vzdělávání 3 až 3,5 roku. Dá se říci, že zhruba 20 % připadá na všeobecně vzdělávací, 40 % na obecně odborné a 40 % na odborné předměty; důležitou součástí tohoto vzdělávacího programu je praktická výuka. Studium je ukončeno absolutoriem (*Absolutorium*).

⁵ Srov. Cedefop 2009 a OECD 2010.

⁶ S ohledem na nepříznivé vyhlídky na trhu práce bude počet absolventů navštěvujících základní ekonomické vzdělávací programy (ISCED 3C) podle názoru odborníků i nadále klesat.

Relativně krátkou dobu lze v české vzdělávací politice pozorovat zajímavý trend, který se projevuje intenzivním zapojením firem do sestavování učebních plánů - na rozdíl od minulosti, kdy se firmy řídily hlavně zájmy žáků a jejich rodičů.

V následující kapitole jsou shrnuty výpovědi odborníků týkající se srovnání duálního systému vzdělávání v Rakousku a vyššího sekundárního vzdělávání v České republice.

2.3 Výsledky rozhovorů s odborníky

Srovnání duálního systému vzdělávání v Rakousku a vyššího sekundárního vzdělávání v ČR

Velká část respondentů (v Rakousku i v České republice) sice uvedla, že má příliš malé znalosti o systému vzdělávání v druhé zemi na to, aby mohla provést příslušné srovnání, přesto se však podařilo získat několik vyjádření. Velká část odborníků ocenila na rakouském systému vzdělávání vysoký podíl praktických pracovních zkušeností a úzké propojení mezi školou a firmami, které v českém vzdělávacím systému chybí. Vzdělávací cíle, profily absolventů a kvalifikace jsou - alespoň dle vyjádření odborníků na české straně - v rakouském učňovství a českých středních školách podobné.

Pouze jeden odborník z České republiky zastával názor, že úroveň odborného vzdělávání a přípravy na povolání je v České republice nižší než na rakouských učňovských školách.

Byly také vyjádřeny pochybnosti ohledně srovnatelnosti obou systémů, neboť historický a sociální kontext, ze kterého oba systémy vzdělávání vycházejí, je v Rakousku i v České republice odlišný, a příslušné systémy vzdělávání jsou tak přínosné pouze v tomto určitém kontextu. V této souvislosti bylo dále uvedeno, že tudíž nelze jen tak jednoduše okopírovat systém vzdělávání jedné země a transformovat ho na jinou zemi. Jako příklad tohoto kontextového zasazení uvedme skutečnost, že učňovské podniky v Rakousku získávají dotace od Rakouské hospodářské komory, zatímco české firmy ponechávají vzdělávání kvalifikovaných odborných pracovních sil zcela na odpovědnosti státu.

Níže jsou shrnuty výhody a nevýhody příslušného systému vzdělávání, které uvedli odborníci z obou regionů.

Výhody duálního systému:

- Úzké propojení mezi učněm a učňovským závodem, které podporuje vzájemnou odpovědnost a pocit sounáležitosti. Uční mají navíc jistou perspektivu, znají budoucí pracovní prostředí a kolegy a mohou si snadněji vytvářet pracovní návyky.
- Učňovská odměna slouží jako finanční motivace pro ukončení vzdělání a aktivní zapojení do pracovního procesu.
- Učňovské závody, které se významnou měrou podílejí na financování vzdělávání, se naopak cítí zavázány poskytnout záruku kvality.

- Vzdělávací systém i ekonomické prostředí v Rakousku je relativně stabilní, perspektivy učňů jsou tudíž jistější (oproti České republice, kde změna vlastníků firem nebo pracovních procesů není žádnou zvláštností).
- Duální systém vzdělávání je z hlediska nákladů celkově výhodnější.
- Učňovské závody jsou vybaveny moderními technologiemi a rakouští učni mají možnost s těmito technologiemi pracovat osm hodin denně. Naproti tomu je vybavení českých středních škol kvůli nedostatku financí často zastaralé a žáci mají méně času, aby si osvojili práci s náradím a přístroji, jelikož praktická výuka trvá většinou pouze čtyři hodiny.
- Rakouský vzdělávací systém (včetně středních odborných škol) se v Rakousku těší obecně vyššímu uznání než je tomu v České republice. Intenzivní informační kampaně navíc potvrzují, že zájem o učňovské vzdělávání (opět) stoupá.
- Úvod do studia, který má v prvním roce spíše obecnější charakter, usnadňuje učňům rozhodnutí a následnou volbu konkrétního učebního oboru.
- Širší možnosti celoživotního profesního vzdělávání v rámci pracovního poměru.

Nevýhody duálního systému:

- Čas, který učni stráví v učňovské škole, zpravidla nestačí k tomu, aby si osvojili všechny teoretické základy, a v učňovském závodě jim toto teoretické pozadí často není zprostředkováno.
- Učňovské podniky nemají povinnost zaměstnat učně po skončení učňovského výcviku, ačkoliv si podniky své absolventy jako zaměstnance ve velké míře ponechávají. Kromě toho se stává, že učňovské závody nezajistí učňům řádné vzdělání a využívají je pouze jako levnou pracovní sílu pro jednoduché činnosti.
- Mladí lidé mívají problém sehnat učňovské místo v požadovaném oboru.

Výhody vyššího sekundárního vzdělávání:

- Praktická výuka a odborný výcvik pod dohledem učitelů představují chráněné prostředí, v němž si mohou všichni žáci osvojit znalosti a dovednosti potřebné pro výkon konkrétního povolání, a to i přesto, že vybavení škol bývá většinou jednoduché.
- Učební plány jsou obsáhlejší a obecnější, absolventi tak mají na pracovním trhu široké uplatnění. V Rakousku se stává, že učni přebírají pouze určité úkoly a nejsou dostatečně vybaveni pro jiné činnosti v daném oboru.

Nevýhody vyššího sekundárního vzdělávání:

- Nízký podíl praktické výuky v reálném pracovním prostředí.
- Je obtížné najít firmy, které by se chtěly zapojit do vzdělávání žáků. Na žáky je pohlíženo spíše jako na zátěž a ochota investovat do vzdělávání je obecně nízká.
- Ekonomický systém není dostatečně stabilní. Vlastníci firem, pracovní procesy, ale také preference týkající se praktikantů se neustále mění. Žáci tak nemají žádnou jasnou perspektivu.

- Firmy často praktikanty využívají a přidělují jim pouze jednoduché činnosti. Je nabíledni, že praktikanti se toho pro výkon své profese příliš nenaučí.

2.4 Učební plány a kompetence

V této kapitole jsou představeny konkrétní učební plány, popř. kurikula škol nebo typů škol zúčastněných na projektu a popsány získávané kompetence.

Rakousko

Vyšší odborné učiliště pro ekonomické a hospodářské profese (zaměření na cestovní ruch)⁷

Všeobecné vzdělávací cíle tohoto typu školy jsou popsány v učebním plánu vyššího odborného učiliště pro ekonomické a hospodářské profese (HLW). Studium na tomto typu školy by proto mělo zprostředkovat obsáhlé všeobecné vzdělání, které připraví absolventy na studium na vysoké škole. Současně by ale také mělo připravit žáky na vykonávání kvalifikovanějších ekonomických a hospodářských povolání – mimo jiné také v oblasti cestovního ruchu a stravování.

Hlavní **vzdělávací cíle** jsou:

- rozvoj osobnosti (zejména odpovědnost, respekt, tolerance a otevřenost vůči světu)
- profesní mobilita a flexibilita
- tvůrčí přístup
- schopnost kritického náhledu
- sociální odpovědnost
- osvojení jazykových dovedností (v mateřském jazyce i v cizích jazycích)
- myšlení v souvislostech
- ochota dále se vzdělávat ve smyslu celoživotního učení.

Škola tohoto typu musí mít samozřejmě hlavní těžiště ve výuce ekonomických předmětů. Cílem studia je zprostředkovat žákům se zřetelem na ekonomické, ekologické a sociální aspekty nástroje k řešení problémů souvisejících s organizací podniku. Důraz je přitom kladen na využití moderní techniky, týmovou práci a rozvoj řídicích kompetencí.

Všeobecně vzdělávací předměty

- německý jazyk
- komunikace a prezentace
- anglický jazyk
- historie a kultura
- psychologie

⁷ Srov. učební plán pro vyšší odborná učiliště pro ekonomické a hospodářské profese podle Rakouské spolkové sbírky zákonů BGBl. II č. 316/2003.

- hudební výchova
 - výtvarná výchova
 - biologie a ekologie
 - chemie
 - tělesná výchova
 - politologie a právo
- Podíl na výuce: 48,9 %**

Odborné vyučovací předměty

- hospodářský zeměpis
 - podnikové hospodářství a národohospodářství
 - účetnictví
 - řízení informací a administrativních procesů
 - aplikovaná informatika
 - stravování
 - kuchyně a servis
 - organizace podniku
- Podíl na výuce: 51,1 %**

Mezi 2. a 3. ročníkem absolvují žáci čtyřtýdenní **povinnou praxi** v některém ekonomickém podniku, kde si mohou vyzkoušet uplatnění získaných vědomostí v konkrétním oboru v praxi.

Kompetence:

Žáci

- umí šetrně zacházet s potravinami a zbožím všeho druhu
- umí připravovat pokrmy a nápoje podle výživových a hygienických norem, rozumí odborným pojmům a umí je používat
- mají organizační schopnosti, umí nést odpovědnost a být hospodární, flexibilní a schopni týmové práce
- mají osvojené základní odborné znalosti o nápojích, technikách servírování a obsluhy
- umí se přiměřeně oblékat do zaměstnání a znají směrnice o bezpečnosti práce a ochraně zdraví
- znají psychologické, sociologické a kulturně-historické souvislosti a chápou ekonomický význam kulturních zážitků ve volném čase se zvláštním zřetelem na humánní a ekologické aspekty
- mají obecný kulturní přehled (výtvarné a scénické umění, hudba, literatura, multimediální formy)
- znají systém marketingu, zejména úkoly a cíle marketingu turistických provozů a organizací
- umí řešit problémy v oblasti cestovního ruchu a volnočasových aktivit
- umí plánovat, realizovat a řídit projekty pomocí metody řízení projektů s využitím výpočetní techniky
- rozumí komplexním podnikovým strukturám v ubytovacích a stravovacích zařízeních a chápou souvislosti mezi jednotlivými podnikovými procesy.

Obchodní akademie (zaměření na ekonomii)⁸

Studium na obchodní akademii by mělo připravit žáky k tomu, aby

- uměli aplikovat v povolání obsáhlé a vzájemně propojené ekonomické znalosti
- uměli zaujmout aktivní a odpovědnou roli jako podnikatelé, zaměstnanci nebo spotřebitelé
- uměli vyřešit ekonomické otázky
- uměli si samostatně obstarat informace a kriticky je vyhodnotit a používat informační a komunikační technologie
- uměli se správně vyjadřovat a adekvátně komunikovat v němčině a v cizích jazycích, které se učí
- měli kulturní přehled a chovali se s respektem k jiným kulturám nebo světovým názorům
- uměli jednat s přihlédnutím k ekonomickým, ekologickým a sociálním aspektům
- chápali nutnost celoživotního učení a samostatného profesního dalšího vzdělávání
- uměli používat široké spektrum forem komunikace (verbální, nonverbální, písemná)
- uměli jednat kooperativně, odpovědně a se zřetelem na cíl a řešit úkoly samostatně i ve skupině
- dokázali řešit konflikty a osvojili si schopnost sebekontroly
- uměli řídit pracovní skupinu a dohlížet na svěřené projekty
- uměli zvolit adekvátní chování k dané situaci a roli, kterou zastávají.

Všeobecně vzdělávací předměty

- rozvoj osobnosti a sociální kompetence
- pohyb a sport
- německý jazyk
- anglický jazyk a angličtina pro hospodářskou praxi
- další živý cizí jazyk
- politologie a historie
- matematika a aplikovaná matematika
- zeměpis
- přírodní vědy

Podíl na výuce: 57 %

⁸ Srov. učební plány pro obchodní akademie podle Rakouské spolkové sbírky zákonů BGBl. II č. 291 z 19. července 2004 a č. 209 z 27. srpna 2014

Odborné vyučovací předměty

- obchodní chování
- podnikové hospodářství
- podnikové účetnictví
- trénink obchodování, řízení projektů, fiktivní firma a případové studie
- hospodářská informatika
- řízení administrativních procesů a aplikovaná informatika
- právo
- národohospodářství
- mezinárodní hospodářský a kulturní prostor
- technologie, ekologie a zbožíznalství

Podíl na výuce: 43 %

Žáci musí navíc absolvovat **povinnou praxi** v rozsahu 300 hodin.

Kompetence

Žáci umí

- odhadnout a zvolit adekvátní způsob chování, formu komunikace a vystupování, které je v souladu s firemní kulturou dané společnosti
- používat prodejní a vyjednávací techniky a prezentovat a prodávat výrobky, popř. služby
- připravit, naplánovat, realizovat a dokončit projekty s využitím metod řízení projektů
- rozvíjet obchodní myšlenku a posoudit její realizovatelnost
- sestavit obchodní plán a provést jeho analýzu
- pojmenovat systémy řízení kvality relevantní v praxi a vyhodnotit jejich význam
- provést a objasnit vyúčtování platů a mezd
- posoudit metody výběru zaměstnanců s ohledem na jejich výhody a nevýhody a objasnit cíle, metody a význam rozvoje osobnosti a nasazení zaměstnanců
- posoudit významné způsoby financování společnosti s ohledem na jejich výhody a nevýhody
- sestavit finanční plány a vysvětlit je
- zaúčtovat běžné obchodní případy na základě originálních dokladů a účtovat v jednoduchém a podvojném účetnictví
- vypočítat výši podnikových daní a odvodů a provést jejich odvod
- sestavit výkaz zisku a ztrát s použitím jednoduchého účetnictví
- sestavit, vysvětlit a vyhodnotit podnikové roční účetní závěrky a vytvořit výkaz nákladových středisek
- analyzovat náklady a posoudit jejich dopad na ceny a hospodářský výsledek
- objasnit jednoduché právní otázky
- vyřešit obchodní otázky s využitím výpočetní techniky
- používat e-business aplikace v souladu s IT právem.

Vyšší technické učiliště (zaměření na informační technologie)⁹

Všeobecné vzdělávací cíle na vyšších technických učilištích:

- kognitivní a praktické dovednosti, které žákům umožňují obstarat si informace a učit se samostatně
- sociální a osobní kompetence
- komunikační schopnosti (i v cizích jazycích)
- podnikatelské kompetence
- demokratické hodnoty a respekt vůči ostatním lidem, kulturám a světovým názorům
- matematické dovednosti pro řešení specifických oborových otázek
- odpovědnost při profesním rozhodování.

Všeobecně vzdělávací předměty:

- německý jazyk
- anglický jazyk
- zeměpis, historie a politologie
- ekonomie a právo
- pohyb a sport
- sociální a osobní kompetence
- aplikovaná matematika
- přírodní vědy

Podíl na výuce: 40 %

Odborné vyučovací předměty:

- vývoj softwaru
- projekty v oblasti informační techniky
- informační systémy
- systémové technologie
- mediální technologie
- síťové technologie
- počítačové praktikum

Podíl na výuce: 60 %

O prázdninách před nástupem do 5. ročníku musí navíc žáci absolvovat **povinnou praxi** v rozsahu minimálně 8 týdnů.

Kompetence

Absolventi vyššího technického učiliště se zaměřením na informační technologie jsou schopni provádět inženýrské činnosti v oblasti informační techniky, systémových, síťových a mediálních technologií a vývoje softwaru.

⁹ Srov. učební plán pro vyšší technická učiliště se zaměřením na informační technologie podle Rakouské spolkové sbírky zákonů BGBl. II č. 300 ze 7. září 2011

Ve výše uvedených oborech jsou schopni analyzovat otázky týkající se informační techniky, vyvíjet řešení v souladu se stanovenými rámcovými podmínkami a realizovat je s použitím metodiky řízení projektů a dále definovat, komunikovat a samostatně nebo ve spolupráci s jinými odborníky, popř. s využitím softwarových nástrojů realizovat pracovní zakázku.

Absolventi navíc umí

- aplikovat odborné IT znalosti při plánování, používání a údržbě počítačových sítí a v mediální produkci
- používat softwarové produkty a informační technologie a integrovat informační systémy do stávajících zařízení a infrastruktury
- vyvíjet a programovat aplikace
- vyvíjet v lokálních a globálních sítích a mediální produkci koncepce řízení a bezpečnostní koncepce
- plánovat a realizovat projekty v oblasti informačních technologií v souladu s uznávanými metodami řízení projektů a zajištění kvality
- provozovat systémy informačních technologií, diagnostikovat chybné funkce a s využitím vhodných měřicích, kontrolních a diagnostických postupů odstraňovat poruchy
- plánovat a organizovat pracovní procesy.

Česká republika

V České republice jsou cíle a obsah vzdělávání pro konkrétní vzdělávací oblast ukotveny v národním rámcovém vzdělávacím programu (FEP). Tento program se zaměřuje na kompetence žáků, přičemž přiznává jednotlivým školám značnou míru autonomie. Vzhledem k tomu, že školní plány institucí, které se na projektu podílejí, nebyly dostupné ve stejné míře, bylo třeba pro analýzu formálního vzdělávání použít národní rámcové vzdělávací plány.

Tyto plány předepisují pro programy ISCED 3A a ISCED 3C následující **obecné klíčové kompetence**:¹⁰

- schopnost učit se
- schopnost řešit problémy (v osobním i pracovním životě)
- komunikační kompetenci (schopnost ústně a písemně se vyjadřovat)
- osobní a sociální kompetence (rozvoj osobnosti, povědomí o zdraví, schopnost pracovat v týmu)
- občansko-společenskou a kulturní aktivitu
- pracovní a podnikatelskou kompetenci (optimální využití osobního potenciálu, rozvoj a postup v zaměstnání; s tím je spojena i ochota k celoživotnímu učení)
- matematickou kompetenci
- schopnost pracovat s informačními a komunikačními technologiemi.

¹⁰ Následující údaje o kompetencích a školních předmětech (obecného i odborného charakteru) se opírají o rešerši zadanou institucí PLG Národnímu vzdělávacímu fondu, o.p.s. v Praze.

Jako zdroj (učební plány, kurikula) posloužily příslušné rámcové vzdělávací programy (FEP) pro ČR

Nadto plány uvádějí také **pracovní klíčové kompetence**:

- dodržovat principy bezpečnosti práce a ochrany zdraví
- dodržovat kvalitativní standardy
- pracovat v souladu se strategií udržitelného rozvoje.

V obou vzdělávacích programech se vyučují tyto **všeobecně vzdělávací předměty**:

- český jazyk
- komunikace v cizích jazycích
- společenské vědy
- přírodní vědy
- matematika
- estetická výchova
- výchova ke zdraví
- informační a komunikační technologie.

Níže uvádíme kompetence, které se vyučují ve zkoumaných oblastech na českých odborných školách

Cestovní ruch

Odborná výuka se skládá z těchto předmětů:

- gastronomie
- hotelnictví
- cestovní ruch
- vaření
- služby
- komunikace ve službách.

Všeobecně vzdělávací předměty zaujímají v oblasti cestovního ruchu 60% vyučovací doby, odborná výuka 40%.

Kompetence:

Žáci by měli/ měli umět

- organizovat a vykonávat ubytovací služby
- vykonávat gastronomické služby
- nabízet a provádět profesionální služby pro turisty
- mít povědomí o ekonomických a podnikatelských aktivitách v oblasti hotelnictví a cestovního ruchu
- dodržovat hygienické předpisy v gastronomii a umět rozpoznat současné trendy v oblasti stravování a dokázat ohodnotit pokrmy a nápoje s ohledem na povědomí o dietologii
- používat technologie k přípravě pokrmů
- dobře prodávat produkty a služby
- podávat jídla a nápoje a účtovat je.

V programech ISCED 3A a 3C tvoří všeobecně vzdělávací předměty dle oblasti 30-35% doby výuky, odborné předměty 20-30% a praktické vyučování 35-45%. Praktická výuka se většinou odehrává v dílnách popř. laboratořích k této výuce uzpůsobených. Informace k neformálnímu vzdělávání v oblastech hodnocených tímto projektem poskytl dotazovaný odborníci.

Ekonomie

Odborná výuka se skládá z těchto předmětů:

- logistika a finance
- hospodářství a vedení podniku
- podnikové hospodářství
- účetnictví
- tržní ekonomika a národohospodářství a
- obchod.

Všeobecně vzdělávací předměty zaujímají v oblasti ekonomie 70% vyučovací doby, odborná výuka 30%.

Kompetence

Žáci by měli/ měli umět

- mít základní znalosti v oborech účetnictví, daně, finanční trhy, tvoření rozpočtů, bankovníctví, tržní ekonomika, národohospodářství a podnikové hospodářství
- být schopni vykonávat typické obchodní činnosti
- vědět o právních předpisech a rámcových podmínkách důležitých pro zaměstnání
- spravovat finanční prostředky
- přemýšlet v hospodářském a podnikatelském kontextu
- umět jednat v souladu se zásadami hospodárnosti
- mít základní znalosti v oblasti marketingu
- znát metody sběru a zpracování dat
- mít základní znalosti v oboru osobnostního rozvoje a managementu
- ovládat psaní na stroji, umět formulovat oficiální texty
- umět vhodným způsobem komunikovat a jednat s obchodními partnery.

Informační technologie

V tomto případě se **odborná výuka** skládá z těchto předmětů:

- hardware
- operační systémy
- aplikační software
- počítačové sítě
- programování.

Všeobecně vzdělávací předměty zaujímají v oblasti informačních technologií 65% vyučovací doby, odborná výuka 35%.

Kompetence:

Žáci by měli/ měli umět

- navrhnout a nastavit hardware a provést jeho údržbu
- pracovat s informačními systémy
- pracovat se základními (aplikačními) programy
- zpracovat návrh počítačové sítě, umět ho realizovat a spravovat
- najít vhodná řešení pro uživatele, databáze a práci s webovými stránkami a umět programovat
- vykonávat úkony v oblasti elektrotechniky a telekomunikace
- využívat standardizovaná pravidla a grafickou komunikaci
- provádět spojovací a propojovací činnosti pomocí kabeláže, navrhovat a zapojovat jednoduché elektrické obvody
- provádět montáže, opravy a údržbu přístrojů
- provádět elektrotechnická měření
- vyhotovovat technické výkresy.

2.5 Neformální vzdělávání

Požádali jsme odborníky z Rakouska a České republiky, aby se vyjádřili k otázce neformálního vzdělávání. Následující odstavec shrnuje názory oslovených odborníků.

Odborníci z obou zemí poukazují v souvislosti s tématem neformální kvalifikace často na aspekt tzv. „soft skills“. Domnívají se, že jsou velmi důležité a stále získávají na významu. Značná část oslovených odborníků je dokonce toho názoru, že „soft skills“ jsou ještě důležitější než určité odborné pracovní dovednosti. Nejdůležitější jsou přitom komunikační schopnosti, zejména v odvětvích, kterými se projekt zabývá. U mnoha absolventů je však právě schopnost komunikovat na velmi nízké úrovni.

K dalším klíčovým kompetencím patří např. pocit odpovědnosti, přesnost, flexibilita, schopnost pracovat v týmu, vytrvalost a samostatnost. Ani tyto vlastnosti se však u absolventů často nevyskytují v dostatečné míře.

Další dovednosti, které rakouští a čeští odborníci zmiňovali, jsou:

- základní počítačová gramotnost – zejména schopnost komunikovat pomocí informačních technologií
- schopnost hledat a najít spolehlivé informace a umět je zpracovávat
- organizační schopnost
- logické a matematické myšlení (důležité zejména pro absolventy ekonomických oborů)
- motivace k práci, nadšení, dobrý vztah k práci, hrdost, sebevědomí a seberealizace v pracovní oblasti: toto jsou sice spíše individuální postoje než dovednosti, byly však vyhodnoceny jako rozhodující faktory pro úspěšnou pracovní dráhu.

Pokud jde o to, kde mají žáci tyto důležité dovednosti a klíčové kompetence získat, vyjádřili odborníci názory, které se v Rakousku a v ČR do značné míry shodují: Většina dotázaných se domnívá, že si mají žáci tyto schopnosti osvojit v rodině.

Škola má jen velmi omezené možnosti, jak napravit případný handicap žáků. Velká část odborníků se shoduje na tom, že praktická pracovní zkušenost hraje důležitou roli pro rozvoj „soft skills“. Tuto pracovní zkušenost může podle některých odborníků zprostředkovat i škola (simulace ve školním prostředí). Jiní (především rakouští) odborníci byli naopak toho názoru, že praktické zkušenosti je třeba získávat pouze a jedině ve skutečném pracovním prostředí. Odborníci odůvodnili tuto výpověď tím, že opravdové pracovní prostředí s klienty, spolupracovníky a veškerými zvláštnostmi konkrétního odvětví nelze jednoduše nasimulovat.

Na druhou stranu upozorňují odborníci, kteří simulované prostředí připouštějí, že si žáci mohou v chráněném prostředí školy postupně budovat své schopnosti, což by bylo ve skutečném obchodním a podnikatelském prostředí spojeno s velkým rizikem (kdyby například došlo k chybě v účetnictví nebo na úrovni kontaktu se zákazníkem). Takové chyby potom mají skutečné důsledky a představují pro začínajícího praktikanta velkou zátěž. Někteří odborníci proto dávají při osvojování „soft skills“ přednost tréninkovým firmám. Nadto existuje v mnoha školách možnost účastnit se výměnného programu, kdy žák absoluuje praxi v zahraničí. Tento výměnný program má tu výhodu, že tak žáci mohou zlepšit své jazykové a komunikační schopnosti a vypěstovat si určité pracovní návyky, což značně zlepší jejich pracovní perspektivu.

Pokud jde o osvojování „soft skills“, mohly by se žákům podle českých odborníků hodit dobročinné a dobročinné aktivity. Problém však spočívá v tom, že mimoškolní činnosti se věnují zejména žáci, kteří mají již od začátku dostatek motivace, a v důsledku toho i dostatečně rozvinuté sociální a komunikační dovednosti. Instituce školy je tedy důležitá i z hlediska zprostředkování neformální kvalifikace, protože se zde musejí aktivně zapojovat i žáci s nedostatečnou motivací.

Oslovení čeští odborníci se často odvolávali i na faktor vhodnosti profilu absolventa: Profil absolventa se skládá podle nich jednak ze základních, teoretických odborných znalostí, za druhé pak z výše zmíněných „soft skills“ důležitých pro konkrétní obor. Jeden z odborníků kritizoval vysoký podíl teoretických znalostí, který předepisuje vzdělávací plán. V budoucnosti by měla praktická výuka – již na úrovni základního vzdělávání – získat na významu, aby se profesní příprava stala přitažlivější, především pro děti, které teorie ve výuce odrazuje, a které tedy mají ke vzdělání jako takovému spíše odmítavý postoj. Žáci se v současné době neučí dovednosti potřebné k tomu, aby uspěli na trhu práce.

Dva čeští odborníci vyjádřili názor, že problém nespočívá v profilu absolventa, nýbrž v tom, jak zajistit, aby absolventi skutečně mohli prokázat dovednosti a znalosti, které profily obsahují, zejména však již zmíněné „soft skills“. Kromě toho považují tito odborníci do budoucna za důležité následující vlastnosti: ochotu k dalšímu vzdělávání a celoživotnímu učení a v této souvislosti také schopnost přizpůsobit se novým právním předpisům a dovednost shromažďovat a zpracovávat aktuální informace.

Podíl regionálních zaměstnavatelů na podobě profilu absolventa v následujících letech v ČR vzroste. Někteří oslovení odborníci se domnívají, že se tak více zohlední potřeby trhu práce a praktická výuka posílí.

Jiní odborníci se naopak domnívají, že účast zaměstnavatelů způsobí ještě větší zobecnění profilu absolventa a že příprava pro konkrétní pozici začne až v opravdovém pracovním životě.

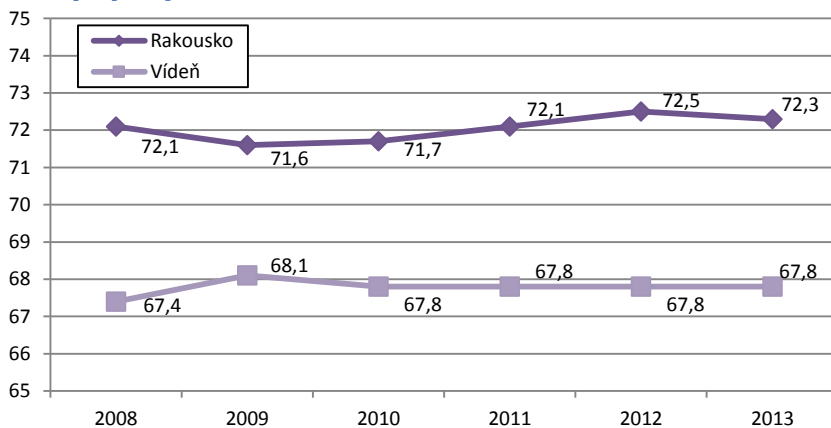
3. Potřeby trhu práce

Tato kapitola se zabývá zpracováním odborné literatury, studií, ekonomických prognóz a statistik trhu práce k pracovním kvalifikacím a odvětvím, které projekt zkoumá, aby bylo možné podat svědectví o potřebách trhu práce. Shrnutí výsledků rozhovorů s odborníky k tomuto tématu se nachází na konci této kapitoly.

3.1 Rakousko

V roce 2009 došlo k závažné recesi v důsledku hospodářské krize, v roce 2011 se však hospodářství do značné míry zotavilo. V roce 2013 byla míra zaměstnanosti v Rakousku 72,3%, což byla hodnota o 0,2% vyšší než před hospodářskou krizí (Obr. 1). Ve Vídni byla míra zaměstnanosti v posledních letech vždy výrazně pod celorakouským průměrem. Hospodářská krize se zde neprojevila poklesem míry zaměstnanosti, ale od roku 2010 míra zaměstnanosti nekolísá a ustálila se na hodnotě 67,8%.

Obr. 1: Vývoj míry zaměstnanosti v Rakousku a ve Vídni v letech 2008-2013

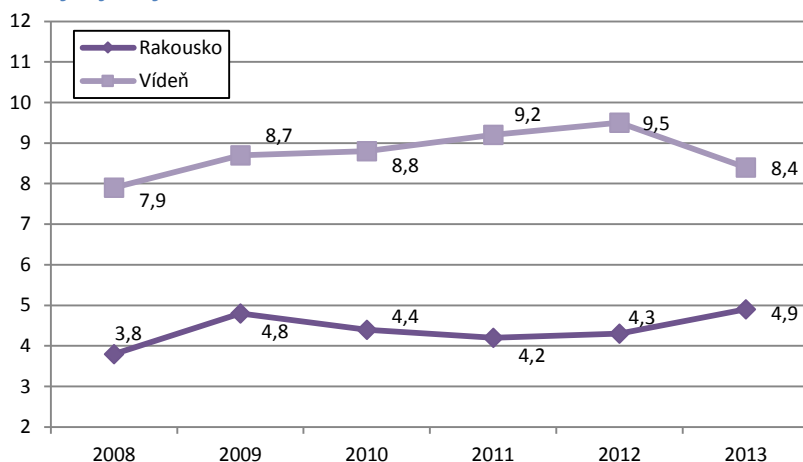

Zdroj: Statistik Austria, J35 výdělečně činné obyvatelstvo ve věku 15 až 64 let dle spolkové země a pohlaví od roku 1974 (vlastní zobrazení).

Pokud jde o míru nezaměstnanosti, byla v posledních letech ve Vídni přibližně dvakrát vyšší než nezaměstnanost na celostátní úrovni. Z 7,9% stoupla míra nezaměstnanosti ve Vídni do roku 2012 na 9,5% (Obr. 2). Teprve potom opět klesla v roce 2013 na 8,4%.

Ve srovnání s celým Rakouskem vypadá vývoj jinak: Zatímco v roce 2008 byla míra nezaměstnanosti s 3,8% nejnižší, stoupla do roku 2013 s mírným kolísáním na svou dosud nejvyšší hodnotu 4,9%.

Obr. 2: Vývoj míry zaměstnanosti v Rakousku a ve Vídni v letech 2008-2013

Zdroj: Statistik Austria, J37 míra nezaměstnanosti dle spolkové země a pohlaví od roku 1974 (vlastní zobrazení).

Zaměstnaní v závislé činnosti dle odvětví

Z Obr. č. 3 vyplývá, že po celém Rakousku došlo k růstu počtu zaměstnaných v závislé činnosti ve všech čtyřech oblastech, které projekt hodnotí. V odvětvích „technika (IT)“ a „cestovní ruch“ došlo od roku 2012 do roku 2013 k vzestupu vždy o více než 2%. Ve Vídni je přírůstek zaměstnaných podstatně nižší, jen v oblasti ekonomie je zaměstnanost ve Vídni zhruba na stejné úrovni, jako je celorakouský průměr.

Obr. 3: Zaměstnaní v závislé činnosti v Rakousku a Vídni (2013)

Odvětví	2013		Změna vůči předchozímu roku	
	Rakousko	Viedeň	Rakousko	Viedeň
Technika (IT)	196.744	44.810	+ 2,2%	+1,6%
Služby/Obchod	563.597	116.504	+ 0,6%	+0,2%
Ekonomie	715.902	202.400	+ 0,7%	+0,8%
Cestovní ruch	220.127	48.785	+ 2,1%	+0,2%

Zdroj: BALIweb; vlastní výpočet.

Data z „kvalifikačního barometru“ AMS¹¹

„Kvalifikační barometr“ AMS je v celém Rakousku první souhrnný online-informační systém, který se zabývá kvalifikačními trendy.

Díky velkému množství dat, prognostické funkci a přehlednému znázornění představuje užitečný nástroj pro všechny, kdo chtějí mít povědomí o vývoji trhu práce a jeho kvalifikačních potřebách.

Vhled do tohoto informačního systému nám poskytnou zpracované údaje k „volným pracovním místům“ ve vybraných odvětvích hodnocených projektem. Máme k dispozici analýzu inzerátů nabídek práce z let 2013 a 2012 (AMS/GfK Austria) a informace o volných pracovních místech pro toto období nahlášených u AMS (statistika AMS). Zároveň se zohledňují data pro spolkovou zemi Vídeň (srov. tabulka 5).

Pokud jde o oblasti „Prodej, poradenství a nákup“ a „Informační technologie“ lze říci, že u inzerátů nabídek práce i u nahlášených volných pracovních míst trvá nárůst poptávky, což je patrné z Obr. č. 4 (Prodej, poradenství, nákup: +37% a IT: + 49%).

V oblasti „Pracovníci v kuchyni a odborné pracovní síly v oblasti služeb“ lze konstatovat spíše sestupný trend: U inzerátů nabídek práce dochází během jednoho roku k poklesu o 14%, u nahlášených volných pracovních míst k poklesu o 10%.

V oblasti „Pozice sekretářky, asistentka obchodníka“ dochází pouze k malému nárůstu.

Obr. 4: Volná pracovní místa ve Vídni (změny mezi lety 2012 a 2013)

Povolání	Inzeráty – nabídka práce		Přírůstek/úbytek	Nahlášená volná pracovní místa u AMS		Přírůstek/úbytek
	2012	2013		2012	2013	
Prodej, poradenství, nákup	4.836	6.645	+37%	11.151	12.485	+12%
Pozice sekretářky, asistentka obchodníka	2.683	2.748	+2%	2.740	2.835	+3%
Informační technologie	1.194	1.784	+49%	1.914	2.213	+16%
Pracovníci v kuchyni a odborné pracovní síly v oblasti služeb	5.104	4.398	-14%	6.802	6.123	-10%

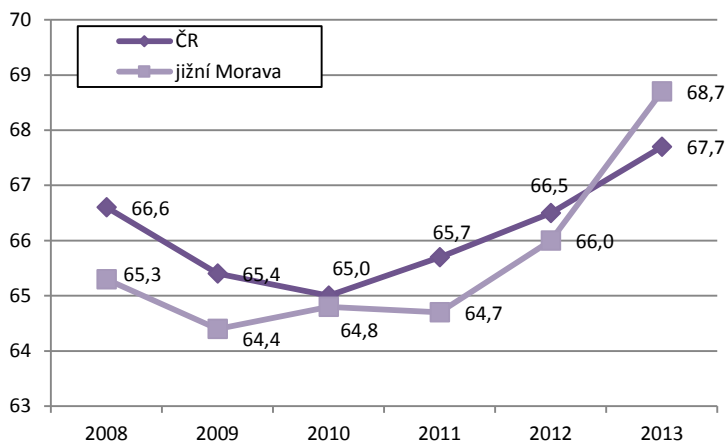
Zdroj: „Kvalifikační barometr“ AMS

¹¹ <http://bis.ams.or.at/qualibarometer/berufsbereiche.php>

3.2 Česká republika¹²

V roce 2008 došlo k citelnému poklesu zaměstnanosti na českém trhu práce (Obr. 5). Mezi lety 2010 a 2013 se však situace postupně zlepšovala. V tomto intervalu stoupla míra zaměstnanosti asi o 3%. V porovnání s tím vzrostla zaměstnanost na jižní Moravě téměř o 4%. Zde se důsledek hospodářské krize na míře zaměstnanosti neprojevil tak silně jako v jiných regionech. V roce 2012 byl počet zaměstnaných dokonce vyšší než v roce 2008. Kromě jižní Moravy došlo k podobnému vývoji už jen ve středních Čechách.

Obr. 5: Vývoj míry zaměstnanosti v ČR a na jižní Moravě v letech 2008-2013

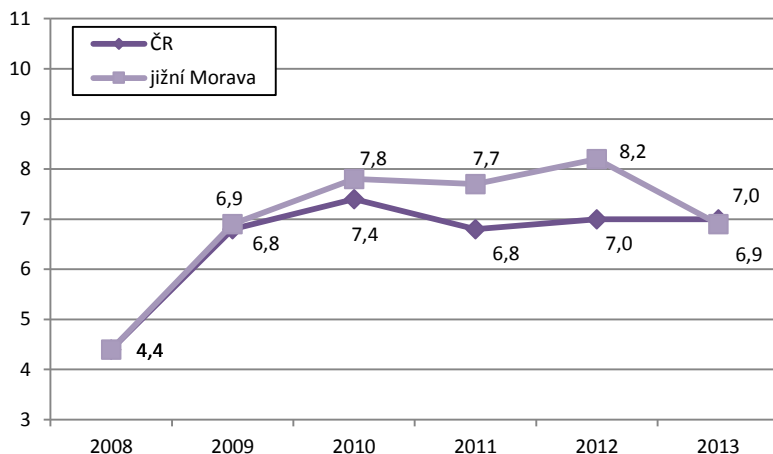
Zdroj: LFS time series, Český statistický úřad; obyvatelstvo ve věku 15-64 let (vlastní výpočet).

Na jižní Moravě bylo v roce 2013 11% z celkového počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva v ČR. Míra zaměstnanosti zde byla dlouho druhá nejvyšší po hlavním městě Praha. V roce 2013 byl na jižní Moravě dokonce zaznamenán dosud nejvyšší počet zaměstnaných za posledních deset let a vzrostla i míra zaměstnanosti.

V souladu s růstem zaměstnanosti na jižní Moravě klesala míra nezaměstnanosti, která se blížila českému průměru (viz Obr. 6).

¹² Následující údaje v této kapitole se opírají o rešerši zadanou institucí PLG Národnímu vzdělávacímu fondu, o.p.s. v Praze.

Obr. 6: Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR a v Rakousku v letech 2008-2013

Zdroj: LFS time series, Český statistický úřad; obyvatelstvo ve věku 15-64 let (vlastní výpočet).

Analýza se zaměřuje na oblasti odborného vzdělávání v následujících odvětvích:

- Ekonomie
- Informační technologie a příbuzné obory
- Hotelnictví a cestovní ruch
- Jiné služby

Tyto oblasti byly definovány na základě učebních plánů odborných škol a zapojeny do souvislosti s určitými profesemi, na něž se žáci připravují.

Na jižní Moravě převažují hospodářské profese; zahrnují více než 65% všech zaměstnaných (Obr. 7 & 8). Toto rozložení odpovídá struktuře celého českého trhu práce. Je zde jen drobný rozdíl u podílu zaměstnaných v oblasti „Jiné služby“ jako je např. logistika nebo poštovní služby, který je na jižní Moravě nižší než v celé České republice, a v oblasti ekonomie, kde je podíl zaměstnanosti na jižní Moravě vyšší než český průměr.

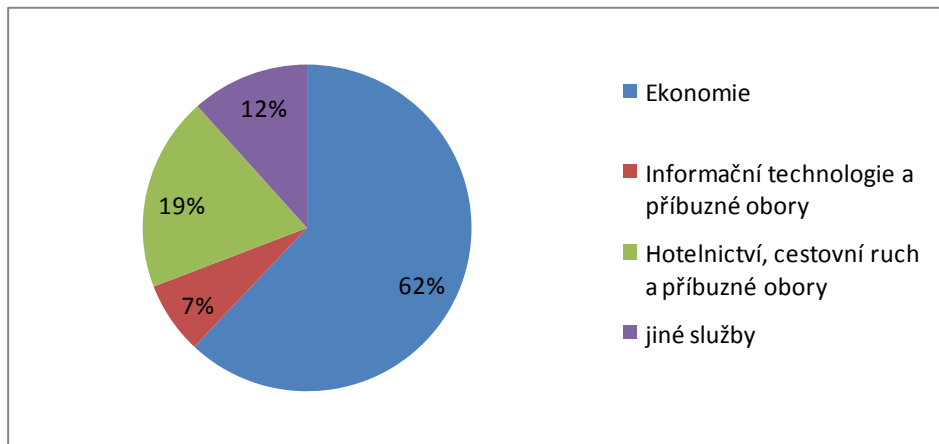
Obr. 7: Zaměstnanost v odvětvích hodnocených projektem (2013)

	Ekonomie	Informační technologie a příbuzné obory	Hotelnictví & Cestovní ruch	Jiné služby	Celkem
ČR	691.442	79.110	213.234	129.935	1.113.720
jižní Morava	87.559	10.316	24.778	11.511	134.164

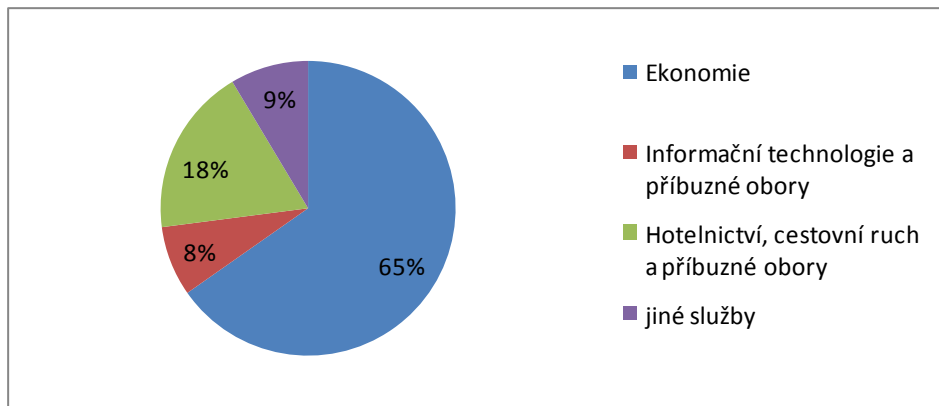
Zdroj: LFS time series, Český statistický úřad; obyvatelstvo ve věku 15-64 let (vlastní výpočet).

Obr. 8: Struktura zaměstnanosti u vybraných pracovních odvětví. Porovnání ČR – jižní Morava (2013)

ČR

jižní Morava

Zdroj: LFS time series, Český statistický úřad; obyvatelstvo ve věku 15-64 (vlastní výpočet).

Podíl zaměstnaných v profesích hodnocených projektem v sektoru IT je menší než sektor IT jako takový. Tento výsledek souvisí s faktem, že většina volných pracovních míst v tomto odvětví je určena odborníkům s vysokou kvalifikací. Absolventi středních škol pro takové pozice téměř nepřicházejí v úvahu.

Vyšší míra zaměstnanosti je na pozicích, které předpokládají ukončené terciární vzdělání.

Také volná pracovní místa v oblasti ekonomie na jižní Moravě dominují. Počet volných pracovních míst v oblasti ekonomie je stejně jako podíl na celkové struktuře hospodářství na jižní Moravě vyšší než v ČR.

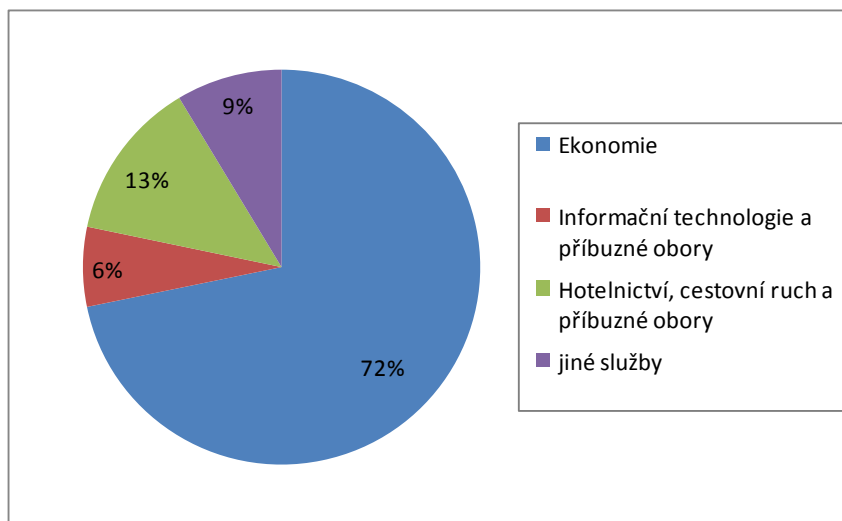
Obr. 9: Volná pracovní místa ve vybraných pracovních odvětvích (2013)

	Ekonomie	Informační technologie a příbuzné obory	Hotelnictví & Cestovní ruch	Jiné služby	Volná pracovní místa v těchto 4 oblastech	Celkový počet všech volných pracovních míst
ČR						
celkový počet	11.289	705	2.723	1.557	16.274	64.161
procenta	17,6	1,1	4,2	2,4	25,4	100
jižní Morava						
celkový počet	1.361	123	248	164	1.896	7.431
procenta	18,3	1,7	3,3	2,2	25,5	100

Zdroj: Databáze volných pracovních míst, úřady práce a soukromé zdroje (vlastní výpočet)

Z Obr. č. 10 vyplývá, že podíl volných pracovních míst v odvětví ekonomie je vyšší než zaměstnanost v tomto odvětví.

Obr. 10: Struktura volných pracovních míst u vybraných pracovních odvětví na jižní Moravě (2013)

Zdroj: Databáze volných pracovních míst, úřady práce a soukromé zdroje (vlastní výpočet)

Počet absolventů středních škol je v souladu s celkovým poklesem, který ovšem na jižní Moravě není tak prudký jako v celé ČR. (Obr. 11). K uvolnění míst na pracovním trhu dochází zejména v důsledku odchodů pracovníků do důchodu.

Obr. 11: Počet absolventů středních škol v ČR a na jižní Moravě v letech 2011-2013

	2011	2012	2013
ČR	109,514	106,816	101,055
jižní Morava	12,905	12,467	11,687

Zdroj: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013.

Po statistickém přehledu se bude následující část této publikace zabývat výsledky rozhovorů vedených v rámci tohoto projektu s odborníky, kteří se vyjadřovali k tématu potřeb a vývoje na regionálním trhu práce.

3.3 Výsledky rozhovorů s odborníky

Potřeby regionálního trhu práce

Kvůli hospodářské krizi je počet lidí hledajících práci o něco vyšší než počet volných pracovních míst. Hlavní příčina tohoto problému spočívá ve struktuře pracovního trhu: Zaměstnavatelé mají stále ještě potíže najít kvalifikované pracovníky. Především u technických oborů, ale i u nespecializovaných obchodních pozic je především v ČR značná diskrepance mezi kvalitou a očekáváním uchazečů na jedné straně a požadavky zaměstnavatelů na straně druhé.

Pokud jde o zaměstnanost absolventů, neinformují ani rakouští ani čeští vedoucí pracovníci o větších problémech. Dlouhodobě se nezaměstnanost týká pouze malého množství absolventů. Vedení podniků však upozorňuje na to, že výrazný podíl absolventů dosahuje ve škole spíše horších výsledků a nemá dostatečnou motivaci. V takovém případě zůstávají mladí lidé po ukončení školy nezaměstnaní, ačkoli je po pracovní síle v jejich odbornosti velká poptávka. Platí to zejména pro profese v oblasti gastronomie a služeb.

Mnoho absolventů odborných středních škol v Rakousku i v ČR se rozhodne pro další vzdělávání – nikoli tedy hned pro vstup na trh práce. Pracovat hned po ukončení odborného vzdělání začne v závislosti na konkrétním oboru jen čtvrtina až třetina absolventů. Především v ČR se často dává přednost levné pracovní síle se základními "soft skills" (tedy smyslem pro zodpovědnost, pečlivostí a motivací) před kvalifikovanými pracovníky.

V oblasti informačních technologií mají absolventi slibné pracovní vyhlídky, protože je po jejich specializaci na trhu práce značná poptávka. Takto se např. v Rakousku nabízí absolventům tzv. HTL (vyšších technických učilišť) hned několik konkrétních potenciálních zaměstnavatelů. Jeden ředitel firmy z ČR navíc informuje, že se zde dobře uchytil obor národohospodářství a podnikové hospodářství ve spojení s předměty z oblasti informačních technologií.

Obecně mají absolventi se znalostmi informačních technologií na trhu práce dobré pracovní vyhlídky i v případě, že informační technologie nejsou primárním předmětem obchodu daného podniku. Požadavky na kvalifikaci se však postupně zvyšují.

Na situaci v ekonomické oblasti konkrétně v ČR se objevují rozdílné názory. Zejména ředitelé škol se domnívají, že vzdělání zejména v oborech finančnictví a logistika je a vždycky bude velmi žádané. Na druhou stranu zastává několik oslovených odborníků názor, že bylo za několik posledních let „vyprodukováno“ příliš mnoho absolventů, kteří teď mají na trhu práce problémy s uplatněním. Jeden z ředitelů vypovídá, že poptávka po absolventech praktických oborů je vysoká, zatímco obory s obecnější náplní (např. management, vedení podniku) nemají v praxi takový úspěch.

Ani v oblasti cestovního ruchu nedošlo k úplné shodě odborníků v ohledu potřeb trhu práce. Někteří rakouští i čeští odborníci se domnívají, že pracovní vyhlídky jsou v této oblasti dobré, protože cestovní ruch v daném regionu posílil, a proto by zde mohlo v budoucnosti vzniknout ještě víc pracovních míst. Poptávka po pracovnících s odborností kuchař, číšník nebo servírka je v ČR i v Rakousku velmi vysoká.

Na rozdíl od předchozích respondentů se jiní odborníci domnívají, že je v tomto oboru příliš mnoho absolventů a že je odbornost „cestovní ruch“ příliš obecná. Tudíž se na trhu práce neseťká s takovým úspěchem. Navíc se v tomto odvětví prý zaměstnává přednostně levná pracovní síla, kvalifikace zde tedy hraje spíše podřadnou roli. Jeden z českých odborníků upozorňuje na další problém: nedostatečné jazykové znalosti absolventů. Ve výuce se sice probírá gramatika, ale chybí praktická cvičení, která by umožnila zdokonalování jazykové úrovně.

Odborníci se shodují v tom, že důležitou roli při vstupu na trh práce hraje motivace. Ctižádostiví žáci pracují už během studia v různých firmách a po absolvování školy je firmy v mnoha případech zaměstnají.

Očekávaný vývoj na trhu práce

Odborníci v obou zemích očekávají, že v blízké budoucnosti se poptávka po absolventech ustálí na relativně vysoké úrovni. Upozorňují však také na to, že se pracovní vyhlídky můžou zhoršit, pokud se nezlepší hospodářská situace.

Odborníci zdůraznili následující dva trendy:

- Rozdíl mezi dovednostmi absolventů a požadavky zaměstnavatelů se v budoucnosti ještě více vyostří, pokud nedojde k reformě školství (týká se především situace v ČR).
- Stále více a častěji je třeba doplňovat školní vzdělání o odbornou přípravu na straně zaměstnavatele, aby byli absolventi vyškoleni na stále více specializované činnosti.

Mnoho odborníků v obou zemích navíc vyzdvihuje rostoucí význam „soft skills“, jako např. komunikačních schopností, smyslu pro zodpovědnost nebo spolehlivost.

Pro oblast informačních technologií se dlouhodobě předpovídá rostoucí poptávka po absolventech odborných škol. Přibližně za deset let je podle odborníků možné, že dojde k určitému nasycení trhu práce. To však prý závisí ještě na mnoha jiných faktorech. Využití informačních technologií v mnoha profesích stoupne, a proto se očekává velký zájem o vzdělávací programy s vysokým podílem předmětů v oblasti IT.

V oblasti národohospodářství a podnikového hospodářství se ředitelé škol v ČR i v Rakousku shodují na tom, že odborní ekonomicky vzdělání pracovníci budou i v budoucnu jádrem každého podniku, a že poptávka po absolventech těchto odborných škol bude vždy vysoká. Protože jsou administrativní procesy a daňové systémy stále komplikovanější, mohla by poptávka po kvalifikovaných odborných pracovnících dokonce stoupnout.

Odborníci na ekonomii a vzdělávání zastávají naopak ten názor, že pokud nebudou zavedena regulační opatření, dojde v této oblasti k přemíře absolventů, kteří budou těžko hledat práci. Jeden z oslovených odborníků se domnívá, že poptávka po absolventech ekonomických škol zůstane vysoká, nicméně zdůrazňuje, že se do popředí zájmu dostanou požadavky na „soft skills“ jako např. komunikační dovednosti, přesvědčovací schopnost nebo umění jednat.

Pokud jde o obchodnické profese, bude poptávka po kvalifikovaných pracovnících pravděpodobně klesat. Důvodem k tomu je již výše zmíněný trend: koncerny, které dávají přednost levné pracovní síle, mají v tomto odvětví vůdčí pozici.

Ani v oblasti cestovního ruchu nedošli odborníci k jednotnému závěru. Jedni předpovídají kvůli uskutečněným investicím a výstavbě infrastruktury pro dalších 5-10 let vysokou poptávku po pracovní síle, druzí trvají na tom, že je příliš mnoho absolventů, a tak budou šance uplatnit se na pracovním trhu i nadále špatné. Mimo to zde existuje nebezpečí konkurence: to představují pro absolventy obchodních škol jedinci, kteří sice nemají vzdělání v příslušném oboru, zato ale ovládají cizí jazyky.

4. Shrnutí - porovnání obou zemí

V Rakousku je míra zaměstnanosti osob ve věku 15-24 let se vzděláním na úrovni ISCED 3-4 70%. Tato hodnota je podstatně vyšší než průměr v rámci EU, který činí 44%. Toto číslo může být i známkou úspěšného odborného vzdělávání, přičemž však důležitou roli hraje při vzdělávání kvalifikovaných odborníků duální systém výuky. Vzdělávací programy a plány na odborných školách v Rakousku se stále vyvíjejí, aby žáky co nejlépe připravily na vstup na pracovní trh. Kromě toho již existují nástroje a procesy, které umožňují analýzu požadavků na kvalifikaci, jako jsou např. studie týkající se kvalifikačních potřeb, „kvalifikační barometr“ nebo různé systémy výzkumu. I v České republice došlo k přípravě reformy, vzniku nových plánů a zavedení nástrojů pro zajištění kvality vzdělávání. V roce 2007 vstoupil v platnost zákon, který uznává neformální pracovní kompetence. V důsledku toho má ČR v tomto ohledu zcela jasný náskok. Za zmínku stojí také skutečnost, že má ČR jednu z nejlepších databází vzdělávání a jeho výsledků na trhu práce. Přesto by se však mělo usilovat o zlepšení kvality odborného vzdělávání a o spolupráci mezi zaměstnavateli a institucemi zajišťujícími odbornou profesní přípravu, neboť je v ČR poměrně málo podniků, které by školily žáky např. v rámci praxe. Praktická výuka probíhá většinou na školách. Dále odborníci uvedli, že je velký rozdíl mezi znalostmi a dovednostmi absolventů a požadavky zaměstnavatelů; tato diskrepance v budoucnu ještě vzroste, pokud nedojde k reformě školství.

V Rakousku dochází k prudkému nárůstu zaměstnanosti zejména v oblastech „technika a cestovní ruch“, zatímco oblasti „obchod a ekonomie“ zaznamenávají v tomto ohledu pouze mírný růst. V ČR je nejvíce volných pracovních pozic v odvětví „ekonomie“, hned poté následuje „cestovní ruch“.

V Rakousku i v ČR hrají důležitou roli odborné znalosti. Nejméně stejně důležité jsou však i určité schopnosti, tzv. „soft skills“ jako např. komunikační schopnost, smysl pro zodpovědnost a spolehlivost.

Existují snahy, jak dosáhnout o srovnatelnosti formálního vzdělávání, které vycházejí především z evropského kvalifikačního rámce, ale budoucnost může nastinit i tzv. ECVET („European Credit System for Vocational Education and Training“)¹³ jakožto porovnávací hodnotící systém. V současné době se porovnávání závěrečných zkoušek zatím jeví jako obtížné; ve vzdělávacích plánech sice existují obsahové podobnosti, ale nedá se přesně zjistit, co kdo umí, resp. v jaké oblasti může být jedinec zaměstnán. Při porovnávání vzdělání je třeba upozornit na obsahové podobnosti i na rozdílné součásti všeobecné, odborné i praktické výuky – tak, jak ukázalo zpracování této studie ve zkoumaných oblastech. Pouze tak lze dosáhnout efektivního zapojení odborných pracovníků na trhu práce obou sousedících zemí.

¹³Evropský kreditový systém v odborném vzdělávání

5. Seznam partnerů, kteří poskytli svůj odborný názor

Österreich:

- Schulen des bfi Wien (*Školy Institutu pro podporu odborného vzdělávání, Vídeň*)
- Höhere Bundeslehranstalt für wirtschaftliche Berufe Wien 10 (HLW 10) (*Spolkové vyšší učiliště pro ekonomické a hospodářské profese, Vídeň*)
- Höhere Technische Bundeslehranstalt Wien 22 – htl Donaustadt (*Spolkové vyšší technické učiliště, Vídeň*)
- Innung für Elektrotechnik (Wirtschaftskammer Wien - Hospodářská komora města Vídně)
- Wirtschaftskammer Wien - Hospodářská komora města Vídně (Sparte Handel)
- odbornice na vzdělávání ibw (Institut für Bildungsforschung der Wirtschaft - Institut pro výzkum vzdělávání v oblasti ekonomii)

ČR:

Školy:

- OA Kotlářská (Obchodní akademie, SOŠ knihovnická a VOŠ, Brno)
- Integrovaná střední škola Slavkov u Brna
- SŠ Čichnova (Střední škola informatiky, poštovníctví a finančnictví Brno)
- VASŠ Boskovice (Vyšší odborná škola ekonomická a zdravotnická a střední škola Boskovice)

Institute:

- Oddělení vzdělávání - odbor školství Krajského úřadu Jihomoravského kraje
- Krajská hospodářská komora Jihomoravského kraje
- Okresní hospodářská komora Hodonín
- regionální rada Českomoravského odborového svazu